

آسیب‌شناسی ساختار حقوقی اقدام متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی در قوانین جمهوری اسلامی ایران

علی ربیع‌زاده • دانش‌آموخته دکتری حقوق عمومی، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران.
a.rabiezade@isu.ac.ir

چکیده

اقدام متقابل در سیاست داخلی، حقوق بین‌الملل و دیپلماسی، به اقداماتی گفته می‌شود که یک دولت (گاهی یک بازیگر بین‌المللی) در واکنش به رفتار غیرقانونی یا خصمانه طرف مقابل انجام می‌دهد، تا وی را وادار به توقف آن رفتار یا جبران خسارت کند، بدون آن که این اقدامات به‌طور مستقل غیرقانونی تلقی شوند. این اقدامات محدود به عملکرد دستگاه‌های دیپلماسی نبوده و به‌عنوان مجموعه‌ای از راهبردها، راهکارها و کنش‌ها معمولاً در قوانین کشورها نیز منعکس شده‌اند. لذا بازشناسی احکام قانونی مرتبط با اقدامات متقابل و سپس آسیب‌شناسی ساختار حقوقی و قانونی برگرفته از آن در قوانین جمهوری اسلامی ایران ضرورت دارد؛ به‌ویژه آن که پیشینه قابل توجه و روشمندی میان آثار علمی موجود در این زمینه وجود ندارد. بر همین اساس سوال اصلی پژوهش عبارت است از اینکه «چه آسیب‌هایی در ساختار حقوقی و قانونی اقدام متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی در قوانین جمهوری اسلامی ایران وجود دارد؟». برای پاسخ به این سوال، از روش اسنادی برای گردآوری داده‌ها و از آسیب‌شناسی قوانین بر مبنای اصول یا فنون شکلی و ماهوی (تخصصی) قانون‌گذاری به‌عنوان روش تحلیل داده‌ها استفاده شده است. مهم‌ترین دستاورد تحقیق بدین شرح است که آسیب‌های موجود را می‌توان در دو دسته «عام و شکلی» و «ماهوی و تخصصی» طبقه‌بندی نمود و مهم‌ترین مصادیق آن، تورم قوانین، فقدان طرح‌های جامع تقنینی و افزایش بار منفی قوانین، درج سیاست‌های کلی در قوانین عادی، فقدان ضمانت اجرای مشخص یا تخصصی، و تعدد و تداخل صلاحیت متولیان اجرایی است.

واژگان کلیدی: اقدام متقابل، دیپلماسی، ساختار حقوقی، آسیب‌شناسی حقوقی.

مقدمه

رژیم جعلی صهیونیستی طی دهه‌های گذشته با حمایت بدون پشتوانه لابی‌های قدرت و ثروت جهانی، جنایات بی‌سابقه‌ای را علیه مردم مظلوم فلسطین و کشورهای محور مقاومت مرتکب شده است. از بدو تأسیس این رژیم در ۱۹۴۸م. بسیاری از کشورهای جهان اسلام در واکنش به این جنایات اقدامات متقابل بسیاری را در عرصه سیاست داخلی و خارجی خود تدارک دیده و اگرچه برخی از آن‌ها در حال عادی سازی روابط خود با رژیم مذکور هستند، اما برخی دیگر همچنان در سیاست خارجی خود آن را یک رژیم متخاصم تعریف نموده‌اند. جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان قطب کشورهای محور مقاومت نیز پس از انقلاب شکوهمند اسلامی این رژیم جعلی را نامعتبر دانست و اقدامات متقابل متعددی را در چارچوب‌های رسمی در ساحت‌های گوناگون علیه آن پیش‌بینی و اجرا نموده است.

مفهوم اقدام متقابل در سیاست داخلی، حقوق بین‌الملل و دیپلماسی (به شرح مفهوم‌شناسی آتی)، به اقداماتی گفته می‌شود که یک دولت (گاهی یک بازیگر بین‌المللی) در واکنش به رفتار غیرقانونی یا خصمانه طرف مقابل انجام می‌دهد تا او را وادار به توقف آن رفتار یا جبران خسارت کند، بدون آنکه این اقدامات خود به طور مستقل غیرقانونی تلقی شوند. این اقدامات محدود به عملکرد دستگاه دیپلماسی نبوده و به‌عنوان مجموعه‌ای از راهبردها، راهکارها و کنش‌ها معمولاً در قوانین کشور نیز منعکس شده‌اند. با شدت یافتن جنایات رژیم صهیونیستی در منطقه طی دهه گذشته و به‌ویژه در جنگ ۱۲ روزه علیه ملت ایران، ضرورت افزایش عمق راهبردی و گستره اقدامات متقابل در مواجهه با این رژیم جنایت‌کار بیش‌ازپیش احساس می‌شود؛ در نتیجه مجموع اقدامات تجویز شده در قوانین کنونی باید مورد ارزیابی و آسیب‌شناسی قرار بگیرد؛ چراکه کارآمدی یا ناکارآمدی ساختار حقوقی و قانونی موجود تعیین‌کننده وضعیت و کیفیت اجرای اقدامات متقابل خواهد بود.

با عنایت به مقدمات فوق، هدف اصلی این مقاله، بررسی ساختار حقوقی و قانونی موجود اقدامات متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی و ارزیابی نقاط ضعف آن از منظر کیفیت و اصول تخصصی قانون‌گذاری است. برای تحقق این هدف مجموع قوانین لازم‌الاجرا و معتبری که متضمن احکام قانونی مشخص در این زمینه هستند جمع‌آوری، دسته‌بندی و مورد واکاوی قرار می‌گیرد.

بر همین اساس سؤال اصلی پژوهش «چه آسیب‌هایی در ساختار حقوقی و قانونی اقدام متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی در قوانین جمهوری اسلامی ایران وجود دارد؟» تعیین شده است. این پژوهش دارای یک سؤال فرعی است: «اقدامات متقابل ایران در قبال جنایات رژیم صهیونیستی در

کدام قوانین منعکس شده است؟». لازم به ذکر است این مقاله فرضیه آزمون نیست.

- پیشینه پژوهش: تحلیل روابط ایران و رژیم صهیونیستی در ادبیات علمی سابقه طولانی و گسترده‌ای دارد؛ اما آثاری که با محوریت بررسی اقدامات متقابل تدوین شده‌اند بسیار محدود بوده و برخی از مصادیق آن تاکنون از سوی نویسندگان و پژوهشگران موردبررسی قرار گرفته است:

- آقا تقی در مقاله «تحلیل سازه‌انگارانه سیاست جمهوری اسلامی ایران در قبال رژیم صهیونیستی» مدعی می‌شود در این منازعه، جوهره مبارزه ایدئولوژیک در پیشبرد مبانی و اهداف انقلاب اسلامی تبلور عینی یافته و کمتر به جنبه‌های حقوقی توجه شده است (آقا تقی، ۱۳۹۱).
- حسینی در پایان‌نامه «جایگاه رژیم صهیونیستی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر دولت نهم و دهم» رویکرد سیاست خارجی تهاجمی دولت نهم و دهم و مواضع آن در قبال رژیم را در «نفی هولوکاست»، «برنامه هسته‌ای ایران»، «برنامه نظامی - موشکی»، «استفاده از دیپلماسی عمومی در سازمان‌های بین‌المللی بر علیه رژیم صهیونیستی» خلاصه نموده است (حسینی، ۱۳۹۲).
- دهشیری و بهرامی در مقاله «عرصه‌های تقابل هوشمند انقلاب اسلامی با رژیم صهیونیستی» معتقدند جمهوری اسلامی ایران عرصه‌های تقابل خود با رژیم صهیونیستی را به تقابل هوشمند و به‌صورت ترکیب قدرت نرم‌افزاری و سخت‌افزاری تغییر داده است (دهشیری و بهرامی، ۱۳۹۵).
- احمدی در مقاله «جمهوری اسلامی ایران و رژیم صهیونیستی، تقابل راهبردی و راهبردهای متقابل» در تبیین راهبردهای متقابل، معتقد است بدون توجه به سیر تاریخی و شرایط هر دوره، کلی‌گویی و حتی ابعاد شعاری در اولویت قرار داشته است و علی‌رغم وجود نکات مثبت، جنبه‌های عینی گاهی به حاشیه رفته است (احمدی، ۱۳۹۸).
- قرقچی در پایان‌نامه «بررسی تقابل جمهوری اسلامی ایران و رژیم صهیونیستی در قالب تئوری بازی‌ها» به این نتیجه می‌رسد که برای جمهوری اسلامی ایران با توجه به ماهیت توسعه‌طلبانه و ضداسلامی رژیم صهیونیستی چاره‌ای جز دستیابی به ابزار مقابله به‌مثل که موجبات ایجاد تعادل در موازنه منطقه‌ای قدرت را فراهم آورد، وجود ندارد (قرقچی، ۱۴۰۰).

▪ فرهمندزاد در مقاله «سازوکارهای قضایی پیگیری و طرح دعوی علیه رژیم صهیونیستی» در بررسی یکی از مصادیق اقدام متقابل، به بررسی ظرفیت‌های بالقوه و بالفعلی مانند دیوان بین‌المللی دادگستری، دیوان کیفری بین‌المللی و دادگاه‌های ملی بر مبنای صلاحیت جهانی و دادگاه‌های منطقه‌ای و اختصاصی می‌پردازد (فرهمندزاد، ۱۴۰۲). قنبرزاده در پایان‌نامه‌ای با عنوان مشابه «امکان‌سنجی اقامه دعوی علیه رژیم اسرائیل در دیوان کیفری بین‌المللی» موضوع را بررسی نموده است (قنبرزاده، ۱۴۰۳).

نکته مهمی که در بررسی پیشینه وجود دارد این است که قوانین و ساختار حقوقی اقدامات متقابل به صورت مستقل در آثار علمی مورد بررسی قرار نگرفته و جنبه‌های سیاسی و روابط بین‌الملل معمولاً در تحلیل‌های مذکور غلبه دارد؛ در نتیجه جنبه نوآوری این پژوهش اولاً در بازشناسی جامع ساختار حقوقی و قانونی موضوع و ثانیاً آسیب‌شناسی ساختار کلان، جایگاه و احکام قانونی مرتبط با اقدام متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی در قوانین جمهوری اسلامی ایران است.

- روش پژوهش: این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی و شیوه گردآوری داده‌های آن اسنادی (کتابخانه‌ای) است. روش تحلیل داده‌ها، آسیب‌شناسی قوانین بر مبنای اصول یا فنون شکلی و ماهوی (تخصصی) قانون‌گذاری در زمینه اقدامات متقابل در مواجهه با رژیم صهیونیستی است. به منظور بازشناسی ساختار حقوقی این حق ابتدا هنجارهای اساسی اعم از قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام مورد بررسی قرار گرفته و مهم‌ترین گزاره‌های صریح یا ضمنی مرتبط با اقدامات متقابل احصا شده‌اند. سپس مصادیق اقدام متقابل در قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی بر اساس جستجوی دقیق و پیشرفته کلیدواژه‌هایی همچون اسرائیل، رژیم صهیونیستی، صهیونیسم، فلسطین و غزه (با حالات مختلف استعمال جهت افزایش دقت جستجو) در «سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران» (Qavanin.ir) و «سامانه قوانین و مقررات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی» (Majlis.ir) در قالب جداول احکام قانونی مرتبط، استخراج و تحلیل شده است. لازم به ذکر است وضعیت تنقیحی تمامی قوانین مرتبط در این پژوهش نیز مورد بررسی قرار گرفته و صرفاً به آخرین نسخه اصلاحی و مواد معتبر قوانین استناد شده است.

۱. مفهوم‌شناسی

۱.۱. اقدام متقابل

اقدام متقابل (Countermeasures) در سیاست داخلی، حقوق بین‌الملل و دیپلماسی، به اقدامات یا کنش‌های یک‌جانبه‌ای اطلاق می‌شود که یک دولت (گاهی یک بازیگر بین‌المللی) در واکنش به

رفتار غیرقانونی یا خصمانه طرف مقابل انجام می‌دهد تا او را وادار به توقف آن رفتار، اصلاح رفتار یا جبران خسارت کند، بدون آن که این اقدامات خود به طور مستقل غیرقانونی یا نامشروع تلقی شوند (Paddeu, 2015, p.7).

در چارچوب سیاسی، مفهوم اقدام متقابل معمولاً به عنوان بخشی از راهبرد بازدارندگی یا نفوذ سیاسی مورد توجه قرار می‌گیرد؛ به این معنا که طرف مقابل باید هزینه‌ای واقعی را تحمل کند تا از تکرار رفتار نامطلوب و خصمانه خود بازداشته شود. این بازدارندگی غالباً از طریق ابزارهای غیرنظامی صورت می‌گیرد؛ مانند اخراج دیپلمات‌ها، کاهش سطح روابط دیپلماتیک یا لغو توافقی‌نامه‌های همکاری. این نوع اقدامات در دیپلماسی، در مقام ابزارهایی برای تغییر رفتار به جای تنبیه مستقیم یا مداخله نظامی، نقش‌آفرین هستند. همچنین، تمایز مهمی بین اقدام متقابل و مفهوم تلافی‌جویی (retaliation) وجود دارد؛ درحالی‌که اقدام متقابل با هدف وادار ساختن طرف متخلف به تغییر رفتار طراحی می‌شود، تلافی‌جویی بیشتر جنبه تنبیهی و مجازات محور دارد (Levy, 2006, p.537).

مطابق با دیدگاه کمیسیون حقوق بین‌الملل (ILC)، اقدام متقابل از منظر حقوق بین‌الملل تنها در شرایطی مشروع شناخته می‌شود که یک دولت در پاسخ به اقدام بین‌المللی غیرقانونی دولت دیگر، به گونه‌ای عمل کند که هدف اصلی آن واداشتن طرف متخلف به توقف آن عمل یا جبران خسارت باشد. این اقدام باید متناسب (proportionate) با میزان نقض انجام شده باشد و با در نظر گرفتن اصل تناسب، به نحوی انتخاب شود که امکان ازسرگیری اجرای تعهدات قبلی فراهم باشد. همچنین، پیش از انجام اقدام متقابل، باید هشدار یا اخطار مناسبی به دولت متخلف داده شده باشد (International Law Commission, 2001, pp.130).

مصادیق اقدام متقابل را مطابق دیدگاه کمیسیون مذکور می‌توان از نظر ماهیت به سه دسته تقسیم کرد:

۱. اقدامات متقابل مادی (Material Countermeasures): شامل اقداماتی بر منابع مالی، اقتصادی یا زیرساخت‌های طرف مقابل که بدون استفاده از قدرت نظامی انجام می‌شود؛ مانند تحریم کالاها یا خدمات خاص، مسدود نمودن یا توقیف دارایی‌ها، توقف انتقال کالاهای استراتژیک، تعلیق پروژه‌های مشترک صنعتی یا تجاری، ممنوعیت دسترسی به بازارها یا فناوری‌ها (International Law Commission, 2001, pp. 130-132).
۲. اقدامات متقابل غیرمادی (Non-Material Countermeasures): شامل اقدامات سیاسی، دیپلماتیک یا حقوقی که اثر مستقیم اقتصادی یا مادی ندارند، مانند تعلیق روابط دیپلماتیک،

لغو نشست‌های رسمی، محرومیت موقت از حق رأی در یک سازمان بین‌المللی، تغییر سطح نمایندگی در سازمان‌های بین‌المللی یا منطقه‌ای و ممانعت از تردد شهروندان (International Law Commission, 2001, pp. 133-134).

۳. اقدامات متقابل ترکیبی (Mixed Countermeasures): ترکیب ابزارهای مادی و غیرمادی که به علت هم‌زمانی اقدامات در دسته مجزایی تعریف شده اما ماهیتاً از دو سطح فوق متمایز نیستند؛ مانند تحریم اقتصادی به همراه کاهش روابط دیپلماتیک، محدودیت فناوری همراه با اخراج وابستگان نظامی، اعمال محدودیت در دسترسی به زیرساخت‌های دیجیتال، حملات سایبری محدود و متناسب، مسدودسازی یا محدودسازی پلتفرم‌ها و کانال‌های ارتباطی (International Law Commission, 2001, pp. 135-140).

۲.۱. آسیب‌شناسی

«آسیب‌شناسی» را می‌توان در معنای عام خود از رویکردهای کاربردی دانش اجتماعی دانست که هدف اصلی آن شناخت و تشخیص چالش‌ها، کمبودها و عدم مطلوبیت‌ها در انواع روابط اجتماعی اعم از سیاسی و حقوقی است. در معنای خاص و تخصصی «هدف آسیب‌شناسی شناخت بیماری‌ها و کمبودهای روانی-تنی و اجتماعی و نحوه تکوین، رشد و دگرگونی آن‌هاست» (ساروخانی، ۱۳۷۶: ۵۷۱). در این پژوهش معنای عام آسیب‌شناسی مدنظر بوده و از آنجایی که همه نظریات توصیفی یا تبیینی در علوم اجتماعی می‌تواند مبنای آسیب‌شناسی قرار بگیرد، فنون شکلی و ماهوی قانون‌گذاری در زمینه طراحی اقدامات متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی مبنای تحلیل خواهد بود.

۳.۱. ساختار حقوقی

«ساختار حقوقی» بیانگر مجموعه ارزش‌ها، اصول، قواعد کلی، شبکه هنجارها و الزامات، رویه‌های اجرایی و ضمانت اجرای امور حقوقی و فرایندهای کنونی حقوقی بوده و نقش بسیار مهمی در معرفی شاکله فعلی یک نظام حقوقی ایفا می‌کند و در مطالعات تطبیقی حقوق نیز جایگاه ویژه‌ای دارد (Gareis, 1911: 49). با توجه به ویژگی‌های نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران و شباهت آن با خانواده حقوقی رومی-ژرمنی، شبکه مضامین و هنجارهای مندرج در قوانین موضوعه مکتوب و مقررات مرتبط با آن‌ها مهم‌ترین ارکان تشکیل‌دهنده ساختار حقوقی هستند (کاتوزیان، ۱۳۷۴: ۱۲۱). تحلیل احکام مندرج در هنجارهای اساسی و عادی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران مهم‌ترین اقدام برای شناخت ساختار حقوقی در موضوعات مختلف محسوب می‌شود.

۲. بازشناسی ساختار حقوقی

۱.۲. هنجارهای اساسی

قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام مهم‌ترین منبع هنجارهای اساسی در جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شوند. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مستقیماً هیچ اشاره‌ای به اقدام متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی نشده است؛ اما چارچوب کلی سیاست خارجی از جمله دفاع از ملت‌های مظلوم و مقابله با استکبار جهانی به‌عنوان راهبردهای کلی موردبررسی قرار گرفته‌اند که به‌عنوان معیاری برای ارزیابی قوانین عادی در این پژوهش قابل استفاده خواهد بود. در سیاست‌های کلی نظام نیز عمدتاً به همان راهبردهای کلی مندرج در قانون اساسی اشاره شده و غیر از دو مورد بسیار مهم که از باب مثال در ادامه خواهد آمد، هیچ تصریحی در زمینه اقدامات متقابل وجود ندارد.

جدول شماره (۱): اقدامات متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی در قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام (منبع: یافته‌های تحقیق)

منبع	اصل/بند	مفاد
قانون اساسی	بند (۱۱) اصل (۳)	وظیفه دولت در «تقویت کامل بنیه دفاع ملی از طریق آموزش نظامی عمومی برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی و نظام اسلامی کشور».
	اصل (۱۴)	«... دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظف‌اند نسبت به افراد غیرمسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند. این اصل در حق کسانی اعتبار دارد که بر ضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند».
	اصل (۱۵۲)	«سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب استوار است».
«سیاست‌های کلی چهارم توسعه» (۱۳۸۲)	بند (۶)	تعمیق روحیه دشمن‌شناسی و شناخت ترفندها و توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب اسلامی و منافع ملی، ترویج روحیه ظلم ستیزی و مخالفت با سلطه‌گری استکبار جهانی.
	بند (۲۸)	مقابله با افزون‌خواهی و اقدام متجاوزانه در روابط خارجی، حمایت از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف به‌ویژه ملت فلسطین.
«سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه» (۱۳۸۷)	بند (۳۹)	حمایت از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف به‌ویژه ملت فلسطین.

۲.۲. قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی

مطابق یافته‌های تحقیق، مجموع اقدامات متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی با تصریح بر ماهیت و نوع اقدام جمعاً در ۱۸ عنوان قانونی مصوب مجلس شورای اسلامی و ذیل بیش از ۵۰ ماده قانونی معتبر بیان شده است. با هدف سهولت بررسی و انتظام بخشی به مواد قانونی، مجموع مواد در دو دسته «اقدامات متقابل مادی» و «اقدامات متقابل غیرمادی» مطابق تعریفی که در قسمت مبانی مفهومی ارائه گردید طبقه‌بندی و برای هر یک کد مشخصی تعیین شده است.

۲.۲.۱. اقدامات متقابل مادی

جدول شماره (۲): اقدامات متقابل مادی علیه جنایات رژیم صهیونیستی در قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی (منبع: یافته‌های تحقیق)

قانون	کد	ماده	مفاد
«قانون عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در سازمانها و مجامع بین المللی» (۱۳۶۵)	۱	ضمیمه	اجازه عضویت در سازمان آوارگان فلسطین و پرداخت ۳۳۰۰ دلار حق عضویت سالانه
«قانون متمم قانون بودجه سال ۱۳۶۹ کل کشور» (۱۳۶۹)	۲	بند (۳) تبصره (۶)	اعتبار ردیف ۵۰۳۱۲۷ مندرج در جدول شماره (۲) این قانون جهت تأمین کمبود اعتبارات جاری دستگاهها و ردیفها بنا به پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه و تصویب هیأت وزیران به سرجمع اعتبار جاری سال ۱۳۶۹ دستگاه یا ردیف مربوط اضافه و مبلغ سیصد میلیون (۳۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال جهت برگزاری کنفرانس حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین در اختیار مجلس شورای اسلامی قرار می‌گیرد.
«قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین» (۱۳۶۹)	۳.۱	ماده (۲)	«دولت جمهوری اسلامی ایران می‌تواند صندوق کمک‌های انسانی را جهت حمایت از مردم فلسطین تشکیل دهد و کمک‌های مسلمانان و افراد آزادی‌خواه جهان را جمع‌آوری و در جهت حمایت و تقویت آوارگان فلسطینی و مردم مظلوم

اصلاحات و الحاقات بعدی	۳.۲	ماده (۸)	و مبارز سرزمین فلسطین انتفاضه صرف نماید».
			«هر نوع برقراری رابطه اقتصادی و تجاری و فرهنگی با کمپانی‌ها و مؤسسات و شرکت‌های وابسته به صهیونیست‌ها در سطح جهان ممنوع می‌باشد».
	۳.۳	تبصره ماده (۳) (۸)	«وزارت امور خارجه موظف است در فرصت‌های مقتضی در مجامع جهانی و اجلاس‌های بین‌المللی از جمله سازمان کنفرانس اسلامی و اجلاس غیرمتعهدا، طرح تحریم کالاهای رژیم اشغالگر قدس را مطرح و جهت درج در بیانیه‌ها و قطعنامه‌ها پیشنهاد دهد».
«قانون بودجه سال ۱۳۷۰ کل کشور» (۱۳۶۹)	۴	بند (۳۱) تبصره (۲۹)	جهت اجرای قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین مبلغ دو میلیارد (۲.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال از ردیف متمرکز ۵۰۳۰۰۱ (هزینه‌های پیش‌بینی نشده دولت) و اعتبار ارزی ردیف ۱-۳۳ جدول شماره (۲) بودجه ارزی در اختیار کمیته حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین قرار می‌گیرد. این مبلغ بدون الزام به رعایت قانون محاسبات عمومی کشور و سایر مقررات عمومی دولت هزینه شود.
«قانون بودجه سال ۱۳۷۱ کل کشور» (۱۳۷۰)	۵	بند (د) تبصره (۶)	جهت اجرای قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین، مبلغ دو میلیارد (۲.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال از ردیف متمرکز ۵۰۳۰۰۱ (هزینه پیش‌بینی نشده دولت) و ارز مورد نیاز از ردیف ۳۴ جدول شماره ۲ بودجه ارزی در اختیار کمیته حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین و دبیرخانه کنفرانس حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین قرار می‌گیرد. این مبلغ بدون الزام به رعایت قانون محاسبات عمومی کشور و سایر مقررات دولت هزینه شود.
«قانون تصویب قانون واحد اسلامی در مورد تحریم اسرائیل» (۱۳۷۱)	۶.۱	صدر ماده واحد	«جمهوری اسلامی ایران از بدو تأسیس تاکنون همواره و قاطعانه با هرگونه دادوستد مستقیم و غیرمستقیم با رژیم غاصب اسرائیل مخالف بوده... متن قانون واحد اسلامی در مورد تحریم اسرائیل که حسب اعلام وزارت امور خارجه در پنجمین اجلاس سران کشورهای اسلامی به تاریخ ۱۹۸۷ در

کویت به تصویب رسیده است عیناً تصویب می‌گردد»			با اصلاحات و الحاقات بعدی
«ماده ۱- عقد هرگونه قرارداد- چه مستقیم و چه از طریق واسطه با شرکتها یا اشخاص مقیم اسرائیل یا با افراد تبعه اسرائیل یا افرادی که برای اسرائیل یا به نفع آن کشور کار می‌کنند صرف‌نظر از محل اقامت آنان، برای کلیه افراد حقیقی یا حقوقی ممنوع می‌باشد و به ویژه زمانی که این گونه قراردادها در ارتباط با معاملات بازرگانی، عملیات بازرگانی یا هرگونه مبادله ای بدون توجه به ماهیت آن منعقد می‌شود. شرکتها و مؤسسات ملی و خارجی که در اسرائیل دارای منافع، شعب یا نمایندگی هستند نیز باید از انجام هرگونه معامله با شرکتها و اشخاص فوق الذکر خودداری کنند».		۶.۲	
«ماده ۲- ورود و مبادله و تجارت هرگونه کالا و محصولات و نیز اسکناس و سایر دارائی‌های قابل انتقال اسرائیل در جمهوری اسلامی ایران ممنوع می‌باشد. هرگونه کالا و اجناسی که در تولید آن حتی بخشی از محصولات اسرائیلی به کار رود صرف‌نظر از نوع و میزان مصرف آن و بدون توجه به اینکه این کالاها به طور مستقیم یا غیرمستقیم از اسرائیل وارد شده‌اند به‌عنوان یک کالای اسرائیلی محسوب می‌گردد. محصولات و کالاهایی که مجدداً از اسرائیل با کشتی حمل شوند، یا در خارج از اسرائیل به‌منظور صدور به حساب خود یا یکی از اشخاص یا شرکت‌های مذکور در ماده (۱) ساخته شوند، به‌عنوان کالا یا مال التجاره اسرائیلی محسوب می‌شوند».	ذیل ماده واحد	۶.۳	
«ماده ۴- دستگاه‌های ذیصلاح با اخذ تدابیر و اقدامات لازم باید از صدور کالاهای تعیین شده در کنفرانس LIAISON OFFICERS به هر کشور خارجی یا کشورهای که ثابت شده مجدداً به اسرائیل صادر می‌شود، خودداری کنند».		۶.۴	
«ماده ۵- مفاد مندرج در مواد (۲)، (۳) و (۴) در مورد کالاهائی لازم‌الاجرا است که وارد منطقه تجارت آزاد در		۶.۵	

جمهوری اسلامی ایران میشوند یا از این طریق صادر می گردند این مفاد هم چنین در مورد کالاهائی که در قلمروهای جمهوری اسلامی ایران تخلیه شده یا بصورت ترانزیت از این قلمروها با نام اسرائیل یا فرد یا شرکتی عبور می نماید که مقیم اسرائیل است یا در آن کشور قرار دارد نیز لازم‌الاجرا است مشروط بر آنکه چنین اقدامی مغایر با مفاد موافقتنامه های بین‌المللی که آن کشور عضو آنها است، نباشد».			
«ماده ۶- عرضه کالاها و محصولات منظور در ماده (۲) یا فروش، خرید و اکتساب این گونه کالاها ممنوع می‌باشد، هر نوع معامله به‌صورت هبه یا اکتساب ممنوع است. هر معامله به‌صورت هبه یا صرفاً معامله، در اجرای مفاد این ماده، به‌عنوان فروش و یا خرید محسوب می‌گردد».	۶.۶		
«ماده ۷- هر فردی که مفاد مواد (۱)، (۲) و (۳) را نقض کند طبق قوانین هر یک از دولت‌های عضو به‌خاطر دادوستد با اسرائیل مجازات خواهد گردید. در کلیه موارد کالاهای توقیف شده به نفع دولت مربوط ضبط خواهد شد. به‌علاوه وسایل نقلیه مورد استفاده در این معامله پس از شناسائی صاحبان آن مصادره خواهد گردید».	۶.۷		
«دولت موظف است برای انتقال کمک‌های انسان‌دوستانه ملت ایران به ملت ستمدیده فلسطین به‌خصوص در اراضی اشغالی و سرزمین تحت محاصره غزه از تمام ظرفیت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی استفاده نماید و حمایت و دفاع از آرمان فلسطین و مردم مظلوم و مبارزان و آوارگان فلسطینی و مقاومت اسلامی فلسطین تا رسیدن به حقوق حقه خویش به هر نحو ممکن باید ادامه یابد».	ماده (۱)	۷.۱	«قانون الزام دولت به حمایت همه‌جانبه از مردم مظلوم فلسطین» (۱۳۸۷)
«دولت موظف است تمهیدات لازم در جهت جلوگیری از واردات کالاها و انعقاد قرارداد با شرکت‌هایی که سهام‌داران اصلی آنها بنگاه‌های صهیونیستی می‌باشد را فراهم نماید».	ماده (۵)	۷.۲	با اصلاحات و الحاقات بعدی
«صدور هرگونه مجوز برای مشارکت مستقیم یا غیرمستقیم	ماده (۴)	۸.۱	«قانون مقابله با

اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت» (۱۳۹۹)		اشخاص حقیقی یا حقوقی از جمله شرکت‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات یا سازمان‌های مردم‌نهاد وابسته به رژیم اشغالگر صهیونیستی در کلیه نمایشگاه‌ها یا هرگونه همایش یا گردهمایی داخلی و بین‌المللی یا مشارکت یا معاونت در صدور آن ممنوع است و مرتکب به حبس درجه پنج و محرومیت دائمی از تصدی خدمات عمومی و دولتی محکوم می‌شود».
۸.۲	ماده (۵)	«هرگونه استفاده از سخت‌افزارهای تولیدی رژیم صهیونیستی در ایران و فعالیت سکوهای نرم‌افزاری متعلق به این رژیم در کشور ممنوع می‌باشد. همچنین هرگونه ارائه خدمات شرکت‌های ایرانی به این سکوها ممنوع است».
۸.۳	ماده (۸)	«هرگونه اقدامی از قبیل امنیتی، نظامی، سیاسی، فرهنگی، رسانه‌ای، تبلیغی، مساعدت اقتصادی و مالی مستقیم و غیرمستقیم آگاهانه در جهت تأیید یا تقویت و تحکیم رژیم صهیونیستی، ممنوع است. مرتکب به مجازات حبس تعزیری درجه پنج محکوم می‌شود».
۸.۴	ماده (۹)	«ورود و عبور هرگونه کالای شرکت‌های وابسته به رژیم اشغالگر صهیونیستی از قلمرو سرزمین جمهوری اسلامی ایران ممنوع می‌باشد و نیز ورود کلیه صهیونیست‌های تابع رژیم اشغالگر صهیونیستی شامل اشخاص حقیقی یا حقوقی که تابعیت رژیم صهیونیستی را دارند، به جمهوری اسلامی ایران ممنوع است. در صورت ورود به حبس تعزیری درجه پنج و اخراج از کشور محکوم می‌شوند».

پس از شناسایی و دسته‌بندی احکام قانونی متضمن اقدامات متقابل مادی، مجموع تجویزات مواد قانونی مذکور را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود:

جدول شماره (۳): فراوانی و مصادیق اقدامات متقابل مادی علیه جنایات رژیم صهیونیستی در قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی (منبع: یافته‌های تحقیق)

مصادیق اقدام متقابل مادی	فراوانی	کدهای مرتبط
حمایت مالی از مقاومت فلسطین	۶	۷.۱، ۵، ۴، ۳.۱، ۲، ۱
تحریم اقتصادی رژیم صهیونیستی	۱۱	۳.۲، ۳.۳، ۶.۱، ۶.۲، ۶.۳، ۶.۴، ۶.۵، ۶.۶، ۶.۷، ۷.۲، ۸.۴
ممنوعیت همکاری اقتصادی و صدور هرگونه مجوز فعالیت مشترک با رژیم صهیونیستی	۳	۸.۱، ۸.۲، ۸.۳

۲.۲.۲. اقدامات متقابل غیرمادی

جدول شماره (۴): اقدامات متقابل غیرمادی علیه جنایات رژیم صهیونیستی در قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی (منبع: یافته‌های تحقیق)

قانون	کد	ماده	مفاد
«قانون خط‌مشی کلی و اصول برنامه‌های سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران» (۱۳۶۱)	۹	ماده (۲۰)	«تلاش در جهت کسب اخبار و اطلاعات صحیح جهانی و رهایی از انحصار خبری خبرگزاری‌های صهیونیستی و امپریالیستی جهانی».
«قانون موافقت‌نامه فرهنگی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جماهیر عربی سوسیالیستی لیبی» (۱۳۶۱)	۱۰	ماده واحده	«دولت جمهوری اسلامی ایران و جماهیری عربی مردمی سوسیالیستی لیبی نظر به علاقه‌ای که به تحکیم روابط فی‌مابین در زمینه‌های فرهنگی و علمی و تبلیغاتی و ورزشی دارند و در اجرای سیاست ضد امپریالیستی و صهیونیسم جهانی خود و تمایل زیاد آنها برای تحکیم و تقویت روح اسلامی و تحقق هدف‌های مشترک، نسبت به موارد ذیل توافق

با اصلاحات و الحاقات بعدی		نمودند».
«قانون موافقت‌نامه فرهنگی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت سوریه» (۱۳۶۳)	۱۱ ماده واحده	«دولت جمهوری عربی سوریه دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت سوریه، نظر به علاقه‌ای که به تحکیم روابط دوستی و برادری دو ملت دارند و بنا بر اعتقاد خود به میراث فرهنگی مشترک که قسمت مهمی از تاریخ مبارزات دو ملت را تشکیل می‌دهد و به منظور گسترش روابط فرهنگی و در پیروی از سیاست ضدامپریالیستی و ضد صهیونیستی نسبت به موارد ذیل توافق نمودند».
«قانون تصویب اساسنامه اتحادیه مخابراتی دول اسلامی و اجازه تسلیم اسناد آن» (۱۳۶۶)	۱۲ ماده (۱۱)	«اتحادیه با تصویب مجمع عمومی می‌تواند روابطی با سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای از قبیل ادارات مخابراتی کشورهای غیرعضو و آژانس‌های مخابراتی خصوصی به‌جز سازمان‌های نژادپرست و کشورهای صهیونیستی برقرار نماید».
«قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین» (۱۳۶۹)	۱۳.۱ ماده (۶)	«وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و صداوسیما جمهوری اسلامی ایران موظف‌اند حمایت تبلیغاتی از انقلاب اسلامی فلسطین را در اولویت فعالیت‌های برون‌مرزی خود قرار دهند».
با اصلاحات و الحاقات بعدی	۱۳.۲ ماده (۷)	«باتوجه به سوابق تاریخی، مجلس شورای اسلامی و دولت جمهوری اسلامی ایران بیت‌المقدس را به‌عنوان موطن و مرکز دولت اسلامی در تبعید فلسطین به رسمیت می‌شناسد و از تمام کشورهای اسلامی تقاضا دارد این شهر را به‌عنوان مرکز دولت اسلامی در تبعید فلسطین به رسمیت بشناسند».
قانون تصویب موارد حذف و اصلاح و	۱۴ بند (ب) ماده واحده	«امضا و تصویب مصوبات نهائی کنفرانس سران مختار (مراکش - ۲۰۰۲) توسط دولت جمهوری

الحاق به اساسنامه و مقاوله نامه اتحادیه بین المللی مخابرات طی (ITU) کنفرانس سران مختار (مراکش - ۲۰۰۲) (۱۳۸۶)		اسلامی ایران، برای کشور عضو (I.T.U) تحت نام «اسرائیل» معتبر نبوده و به هیچ وجه به منزله به رسمیت شناختن آن به وسیله دولت جمهوری اسلامی ایران نخواهد بود».
۱۵.۱	ماده (۲)	«وزارت امور خارجه مکلف است با اتخاذ دیپلماسی فعال و بهره مندی از ظرفیت های چون سازمان کنفرانس اسلامی و سازمان کشورهای جنبش عدم تعهد همگرایی لازم جهت اعمال فشار بر رژیم صهیونیستی به منظور توقف جنایات این رژیم در غزه ایجاد نماید».
۱۵.۲	ماده (۳)	«بر اساس قواعد حقوق بین الملل، جنایات انجام شده در غزه، از مصادیق بارز جنایت علیه بشریت و نسل کشی می باشد. دولت موظف است از طریق مجامع بین المللی از جمله شورای امنیت سازمان ملل متحد، موضوع محاکمه سران رژیم اشغالگر قدس را در دادگاه دیوان کیفری بین المللی (ICC) و محاکم داخلی کشور به عنوان جنایت کار علیه بشریت و عاملان نسل کشی پیگیری نماید».
۱۵.۳	ماده (۴)	«سازمان صداوسیما و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی موظف است با بسیج امکانات خود و ایجاد هماهنگی با رسانه های مستقل جهانی و رسانه های جهان اسلام، مظلومیت مردم فلسطین خصوصاً مردم مظلوم ساکن نوار غزه و جنایات وحشیانه و ضد حقوق بشر رژیم صهیونیستی را به جهانیان برساند».
۱۶.۱	ماده (۲)	«وزارت امور خارجه موظف است در این رابطه، طرح لازم را تدوین نموده و به سازمان کنفرانس اسلامی ارائه و با تلاش سیاسی و رایزنی های لازم برای
«قانون اعلام روز ۲۹ دی ماه به عنوان روز غزه نماد		

مقاومت فلسطین» (۱۳۸۸)	۱۶.۲	ماده (۳)	تصویب آن همت بگمارد».
«قانون برنامه پنجساله توسعه جمهوری اسلامی ایران» (۱۳۸۹)	۱۷	بند (۴) ماده (۲۱۰)	«مجلس شورای اسلامی با ارتباط فعال با مجالس کشورهای اسلامی، طرح مذکور را به اتحادیه مجالس کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی ارائه و برای تصویب آن تلاش نماید».
«قانون تشدید مجازات مترددین به فلسطین اشغالی و اصلاح ماده (۳۶) قانون گذرنامه» (۱۳۹۰)	۱۸	ماده واحده	ماده (۳۶) قانون گذرنامه به شرح ذیل اصلاح می‌گردد: ماده ۳۶- هر ایرانی که بر خلاف ماده (۲۴) این قانون عمل نماید، به حبس از دو سال تا پنج سال و محرومیت از داشتن گذرنامه از سه سال تا پنج سال محکوم می‌گردد.
«قانون اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام» (۱۳۹۴)	۱۹.۱	ماده واحده	«دولت در چهارچوب مصوبات شورای عالی امنیت ملی در صورتی می‌تواند به شکل داوطلبانه برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) را اجرا کند که احکام و تکالیف زیر را در فرایند اجرا رعایت نماید: ۱- بر اساس فتوای رهبر معظم انقلاب اسلامی هیچ دولتی در ایران حق تولید و به‌کارگیری سلاح هسته‌ای را ندارد و دولت موظف است سیاست خلع سلاح هسته‌ای جهانی را به طور فعال دنبال کند و در کلیه تلاش‌های بین‌المللی، حقوقی و دیپلماتیک برای نجات بشریت از خطر سلاح‌های هسته‌ای و اشاعه آنها، از جمله از طریق ایجاد مناطق عاری از سلاح‌های کشتار جمعی به‌ویژه در ایجاد ائتلاف منطقه‌ای خاورمیانه عاری از سلاح هسته‌ای به‌خصوص در زمینه خلع سلاح هسته‌ای رژیم

صهیونیستی فعالانه مشارکت نماید».			
«با اجرای این قانون، «قانون الزام دولت به تعلیق اقدامات داوطلبانه در صورت ارجاع و یا گزارش روند هسته‌ای به شورای امنیت» مصوب ۹/ ۱/ ۱۳۸۴، «قانون الزام دولت به تجدیدنظر در همکاری با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی» مصوب ۱۰/ ۶/ ۱۳۸۵، «قانون صیانت از دستاوردهای صلح‌آمیز هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران» مصوب ۴/ ۲۹/ ۱۳۸۹ و «قانون الزام دولت به حفظ دستاوردها و حقوق هسته‌ای ملت ایران» مصوب ۴/ ۲/ ۱۳۹۴ لغو می‌شود».	تبصره (۲) ماده واحده	۱۹.۲	
«به‌منظور استیفای حقوق ملت ایران، دولت موظف است رأساً یا از طریق حمایت از اشخاص و اتباع جمهوری اسلامی ایران، اقدامات مقتضی از جمله اقدامات حقوقی را جهت جبران خسارت و اخذ غرامت کامل از دولت ایالات متحده آمریکا به جهت نقش این کشور در موارد زیر به عمل آورد: ۹- کلیه خسارت‌های مادی و معنوی ناشی از اقدامات رژیم غاصب صهیونیستی که با حمایت یا نقش‌آفرینی آمریکا انجام پذیرفته یا می‌پذیرد».	بند (۹) ماده (۱)	۲۰	«قانون الزام دولت به پیگیری جبران خسارات ناشی از اقدامات و جنایات آمریکا علیه ایران و اتباع ایرانی» (۱۳۹۵) با اصلاحات و الحاقات بعدی
«در راستای اجرای مفاد مصرح در قانون اساسی و افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور و به‌منظور مدیریت منسجم، هماهنگ و مؤثر روابط خارجی جمهوری اسلامی ایران بر مبنای اصل عزت، حکمت و مصلحت و برای تحقق اهداف این قانون، دستگاه‌های اجرائی به جز نیروهای مسلح مکلف‌اند، تمامی اقدامات خود در زمینه روابط خارجی را با هماهنگی وزارت امور خارجه انجام دهند. وزارت امور خارجه موظف است در چهارچوب قوانین نسبت به اجرای موارد زیر اقدام	ماده (۱۰۵)	۲۱	«قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰ - ۱۳۹۶)» (۱۳۹۵)

نماید:			
الف - طراحی و اجرای اقدامات دیپلماتیک در سیاست خارجی در جهت تحقق اصول مربوطه قانون اساسی مخصوصاً در بعد مبارزه با استکبار و رژیم صهیونیستی و حمایت از جریان مقاومت و مستضعفین».			
«وزارت امور خارجه، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت اطلاعات، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ارتش جمهوری اسلامی با رعایت سلسله مراتب نیروهای مسلح و هماهنگی شورای عالی امنیت ملی موظفاند ظرف مدت شش ماه پس از تصویب این قانون نسبت به تهیه و ارائه برنامه راهبرد جامع مقابله با تهدیدات آمریکا و فعالیت‌های ایدئائی این کشور علیه جمهوری اسلامی ایران، سیاست‌های سلطه‌جویانه، تروریستی و تفرقه‌افکنانه، مداخلات امنیتی و نظامی غیرقانونی در منطقه، حمایت نظامی و اطلاعاتی آمریکا از تروریسم و افراط‌گرایی و سیاست‌های سلطه‌طلبانه دولت آمریکا در سطح منطقه‌ای و جهانی اقدام و سالانه نسبت به پیشبرد این راهبردها به مجلس شورای اسلامی گزارش ارائه نمایند. بخشی از گزارش می‌تواند محرمانه باشد. این راهبرد باید دربرگیرنده عناصر زیر نیز باشد:	بند (پ) ماده (۳)	۲۲.۱	«قانون مقابله با نقض حقوق بشر و اقدامات ماجراجویانه و تروریستی آمریکا در منطقه» (۱۳۹۵)
پ - گزارش فعالیت‌های ماجراجویانه، تروریستی و خصمانه آمریکا در منطقه شامل تأمین مالی، ارائه تسلیحات و آموزش به رژیم‌های دیکتاتور سرکوبگر منطقه همچون رژیم صهیونیستی؛			
«نظر به حمایت پنهان و آشکار دولت آمریکا و نیروهای نظامی و اطلاعاتی آن کشور از گروه‌های	بند (۵) ماده (۴)	۲۲.۲	

تروریستی و اعتراف مکرر برخی از مقامات آمریکایی (از جمله وزیر امور خارجه وقت آمریکا) به ایجاد گروه‌های تروریستی و حمایت همه‌جانبه از آنها از جمله ایجاد گروه تروریستی داعش، از نظر جمهوری اسلامی ایران مجموعه نیروهای نظامی و اطلاعاتی آمریکا حامیان گروه‌های تروریستی در منطقه شناخته می‌شوند، لذا اشخاص ذیل مشمول مجازات‌های مندرج در بخش ششم این قانون قرار می‌گیرند: ۵- اشخاص آمریکایی که از تروریسم دولتی از قبیل آنچه توسط رژیم صهیونیستی علیه مردم منطقه به‌خصوص فلسطین و لبنان انجام می‌شود حمایت کرده و نقشی مؤثر در آن داشته‌اند».		
«نظر به اینکه دولت ایالات متحده آمریکا همواره از طرق مختلف از قبیل نظامی و اطلاعاتی و اقدامات ضد حقوق بشری در پوشش فعالیت‌های اقتصادی، علمی، پزشکی، زیست‌محیطی (بیولوژیکی) و صنعتی خود و با اتخاذ رویکرد دوگانه و استفاده ابزاری، مرتکب نقض نظام‌مند (سیستماتیک) حقوق بشر در صحنه جهانی و منطقه و حتی نسبت به شهروندان خویش نظیر نابودکردن گروه دیویدیان گردیده است از ناقضان حقوق بنیادین بشر به‌خصوص حکومت‌های دیکتاتور و خشن حمایت می‌کند، اشخاص ذیل مشمول مجازات‌های مندرج در بخش ششم این قانون قرار می‌گیرند: ۲- اشخاص آمریکایی که در ارتکاب نقض قواعد اساسی و اصول بنیادین حقوق بین‌الملل ازجمله حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بشر علیه مردم منطقه و خصوصاً اقدامات سرکوبگرانه رژیم صهیونیستی و رژیم‌های سرکوبگر منطقه مشارکت	بند (۲) ماده (۵)	۲۲.۳

مؤثر دارند».			
«به دولت جمهوری اسلامی ایران اجازه داده می‌شود با لحاظ شروط زیر به معاهده (کنوانسیون) سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی به شرح پیوست مصوب فراهمایی (کنفرانس) دیپلماتیک مورخ ۲۱ آذر ۱۳۷۹ هجری شمسی برابر با ۲۱ دسامبر ۲۰۰۰ میلادی در پالرمو ایتالیا ملحق شده و سند تصویب را نزد امین معاهده (کنوانسیون) (دبیرکل سازمان ملل متحد) تودیع نماید: پذیرش این معاهده (کنوانسیون) به معنای شناسایی رژیم اشغالگر صهیونیستی نخواهد بود.	ماده واحده	۲۳	«قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به معاهده سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی» (۱۳۹۷) با اصلاحات و الحاقات بعدی
«کلیه دستگاه‌های اجرائی کشور به موجب این قانون، مکلف‌اند در چهارچوب سیاست‌های کلی نظام و بهره‌مندی از ظرفیت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه مردم مظلوم فلسطین، کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران و نقش مخرب این رژیم نامشروع در برهم‌زدن صلح و امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی و نقض گسترده و سامان‌مند (سیستماتیک) حقوق بشر اعم از جنگ افروزی، اقدامات تروریستی، جنگ الکترونیک، استفاده از تسلیحات سنگین و سلاح‌های ممنوعه علیه غیرنظامیان، محاصره انسانی، شهرک‌سازی، آواره‌کردن مردم فلسطین، تلاش برای انضمام بخش‌های دیگری از سرزمین فلسطین، ادامه اشغال سرزمین فلسطین و بخش‌هایی از سوریه (جولان)، لبنان و دیگر سرزمین‌های اشغالی مقابله نمایند».	ماده (۱)	۲۴.۱	«قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت» (۱۳۹۹)
«در اجرای تبصره ماده (۱) قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین مصوب ۱۳۶۹ / ۲ / ۱۹ با اصلاحات و الحاقات بعدی، وزارت امور خارجه موظف است ظرف مدت شش ماه پس از تصویب این	ماده (۲)	۲۴.۲	

قانون، مقدمات لازم برای تشکیل «سفارت یا کنسولگری مجازی جمهوری اسلامی ایران» را فراهم و نتیجه را برای تصویب، تقدیم هیئت وزیران کند. وزارت امور خارجه مکلف است اقدامات لازم را در راینی با سایر کشورها به عمل آورد.			
فرد قاصر یا مقصر و یا مستنکف در اجرای این ماده به حبس تعزیری درجه پنج و پنج سال محرومیت از خدمات عمومی و دولتی محکوم می‌گردد. مرکز ملی فضای مجازی با همکاری وزارتخانه‌های اطلاعات و ارتباطات و فناوری اطلاعات موظف است نسبت به شناسایی این سخت‌افزارها و سکوها اقدام و مراتب را جهت اعمال قانون به دادستان کل کشور اعلام نماید».			
«هرگونه همکاری اطلاعاتی یا جاسوسی به نفع رژیم صهیونیستی در حکم محاربه و افساد فی الارض می‌باشد و مرتکب به اشد مجازات محکوم خواهد شد».	ماده (۶)	۲۴.۳	
«هرگونه همکاری، تعامل، توافق سیاسی یا تبادل اطلاعات با نهادها و افراد رسمی و غیررسمی وابسته به رژیم صهیونیستی ممنوع می‌باشد، مرتکب به مجازات حبس تعزیری درجه چهار و انفصال دائم از خدمات دولتی محکوم می‌شود».	ماده (۷)	۲۴.۴	
«سفر اتباع ایرانی به سرزمین فلسطین اشغالی ممنوع است. مرتکب به مجازات حبس تعزیری درجه پنج و محرومیت از داشتن گذرنامه به مدت دو تا پنج سال محکوم می‌شود. همچنین مراوده و ارتباطات غیر اتفاقی بین اتباع ایرانی و اتباع رژیم اشغالگر صهیونیستی ممنوع است و مرتکب به مجازات حبس تعزیری درجه شش محکوم می‌شود».	ماده (۱۰)	۲۴.۵	
«دادستان کل کشور با همکاری وزارت امور خارجه	ماده (۱۱)	۲۴.۶	

و دفتر خدمات حقوقی ریاست جمهوری مکلف است با بهره‌مندی از ظرفیت‌های مراجع و نهادهای داخلی، خارجی و بین‌المللی، نسبت به حمایت از مردم فلسطین و سایر قربانیان نسبت به طرح شکایت و محاکمه و اجرای احکام مجازات سران جنایت‌کار رژیم اشغالگر صهیونیستی به دلیل ارتکاب جنایت علیه بشریت، جنایت جنگی، نسل‌کشی، جنایت تجاوز و اقدامات تروریستی در داخل و خارج از سرزمین‌های اشغالی، در محاکم ذی‌صلاح داخلی و خارجی و دادگاه‌ها و دیوان بین‌المللی اقدام نماید. دستگاه‌های اجرائی موضوع ماده (۲۹) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۴/۱۲/۱۳۹۵ از جمله وزارتخانه‌های امور خارجه، دادگستری و اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مکلف‌اند به منظور آماده‌سازی شکایت با دستگاه‌های ذی‌صلاح همکاری‌های لازم را معمول دارند».		
«وزارت امور خارجه موظف است تحقق طرح سیاسی جمهوری اسلامی ایران برای فلسطین با عنوان «برگزاری همه‌پرسی ملی در سرزمین فلسطین» را که با شماره ۸۶۲ / ۲۰۱۹ / S نزد سازمان ملل متحد به ثبت رسیده است را در عرصه‌های سیاسی و دیپلماتیک پیگیری نماید و گزارش اقدامات انجام شده را سالانه به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی ارائه نماید».	ماده (۱۲)	۲۴.۷
«دولت موظف است از فعالیت سایر دولت‌ها، ملت‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد داخلی و بین‌المللی حامی آزادسازی قدس و محکومیت، محدودیت و تحریم	ماده (۱۳)	۲۴.۸

رژیم اشغالگر صهیونیستی حمایت نماید و اقدامات لازم را در جهت مقابله با هرگونه تلاش در راستای عادی سازی روابط با رژیم منحوس مذکور و حضور آن در منطقه و جهان اسلام معمول دارد. همچنین موضوع صهیونیسم بدتر از آپارتاید را در سازمان ها و مجامع بین المللی تبیین کند».			
«در اجرای بند (۲۱) سیاست های کلی برنامه پنج ساله هفتم مبنی بر تأکید بر کنشگری فعال در سیاست (دیپلماسی) رسمی و عمومی با ایجاد تحول و ظرفیت سازی ارزشی و انقلابی در نیروی انسانی در دستگاه سیاست (دیپلماسی) و همکاری هدفمند و مؤثر سازمان ها و نهادهای مسئول در امور خارجی وزارت امور خارجه با استفاده از همه ظرفیت های قانونی مربوط به خود و سایر قوانین مسئولیت تحقق مفاد بند مذکور را بر عهده دارد و کلیه دستگاه ها نیز در تمامی اقدامات خود در زمینه روابط خارجی و موارد یادشده حسب مورد ملزم به هماهنگی و همکاری لازم با وزارت امور خارجه در چهارچوب قوانین و مقررات می-باشند. وزارت امور خارجه مکلف است ضمن ظرفیت سازی در سرمایه انسانی و تقویت و ارتقای مراکز آموزشی و پژوهشی وابسته به خود اقدامات زیر را انجام دهد: ۱- اجرای اقدامات سیاسی و سیاست های کلی نظام به ویژه در بعد مبارزه با استکبار جهانی و رژیم صهیونیستی، حمایت از مستضعفین و حمایت از فلسطین با تأکید بر قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین مصوب ۱۳۶۹/۲/۱۹ و قانون الزام دولت به حمایت همه جانبه از مردم مظلوم فلسطین مصوب ۱۳۸۷/۱۰/۱۱ و تثبیت و تقویت اقتدار محور مقاومت و حمایت از جریان های وحدت	ماده (۱۰۰)	۲۵	«قانون پنج ساله پیشرفت جمهوری اسلامی (۱۴۰۳) ایران»

آفرین در جهان اسلام، تقریب ادیان و مذاهب و مقابله با توطئه دشمنان در ایجاد تفرقه در جهان اسلام و تبیین دیدگاهها و دستاوردهای جمهوری اسلامی ایران و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در گستره فرامرزی با اولویت کشورهای منطقه و همسایه با استفاده از ابزارهای نوین سیاست (دیپلماسی)»			
«باتوجه به نقض حاکمیت ملی و حملات انجام شده علیه تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران توسط رژیم صهیونیستی و ایالات متحده آمریکا نسبت به تأسیسات هسته‌ای صلح‌آمیز کشور و به مخاطره افتادن منافع عالیه جمهوری اسلامی ایران، دولت مکلف است بلافاصله پس از تصویب این قانون هرگونه همکاری با سازمان (آژانس) بین‌المللی انرژی هسته‌ای (اتمی) را تا حصول شروط زیر به حالت تعلیق درآورد».	ماده واحده	۲۶	«قانون الزام دولت به تعلیق همکاری با سازمان (آژانس) بین‌المللی انرژی هسته‌ای» (۱۴۰۴)

پس از شناسایی و دسته‌بندی احکام قانونی متضمن اقدام متقابل غیرمادی، مجموع تجویزات مواد قانونی مذکور را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود:

جدول شماره (۵): فراوانی و مصادیق اقدامات متقابل غیرمادی علیه جنایات رژیم صهیونیستی در قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی (منبع: یافته‌های تحقیق)

مصادیق اقدام متقابل غیرمادی	فراوانی	کدهای مرتبط
دیپلماسی رسانه‌ای-خبری	۳	۱۵.۳، ۱۳.۱، ۹
همکاری دیپلماتیک با سایر کشورها	۲	۱۱، ۱۰
همکاری دیپلماتیک با سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی	۴	۱۹.۱، ۱۶.۲، ۱۶.۱، ۱۵.۱
عدم شناسایی رژیم صهیونیستی و قطع روابط سیاسی	۴	۲۴.۸، ۲۳، ۲۲.۱، ۱۴
حمایت دیپلماتیک و سیاسی از فلسطین	۷	۲۴.۱، ۲۱، ۱۷، ۱۳.۲، ۲۵، ۲۴.۷، ۲۴.۲
دیپلماسی حقوقی و طرح دعوا در محاکم بین‌المللی	۲	۲۴.۶، ۲۰
ممنوعیت تردد و سفر به رژیم صهیونیستی	۲	۲۴.۵، ۱۸

۲۶، ۱۹.۲، ۱۲	۳	قطع/تعليق روابط با سازمان‌های بين‌المللی
۲۴.۳، ۲۲.۳، ۲۲.۲، ۱۵.۲	۵	اعلام جرم عليه اشخاص حقيقي/حقوقي و وضع مجازات در داخل کشور
۲۴.۴		

۳. آسیب‌شناسی ساختار حقوقی

پس از بازشناسی ساختار حقوقی و مجموعه قوانین مرتبط، نوبت به ارزیابی و آسیب‌شناسی آن‌ها می‌رسد. در کنار نقاط قوت فعلی از جمله:

- توازن احکام قانونی در پیش‌بینی اقدامات متقابل مادی و اقدامات متقابل غیرمادی،
- تنوع مصادیق به‌ویژه در اقدامات متقابل غیرمادی مطابق با جدول شماره (۵)،
- تصویب برخی از قوانین متناسب با شرایط کشور و نوع تهدیدهای صورت گرفته از سوی رژیم صهیونیستی در زمان مقتضی،
- انطباق قوانین با راهبردهای کلی مندرج در اصول قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام،
- توجه به راهکارهای عملیاتی و جنبه‌های اجرایی تفصیلی در «قانون تصویب قانون واحد اسلامی در مورد تحریم اسرائیل» (۱۳۷۱)،

مجموعه‌ای از نقاط ضعف و آسیب‌ها نیز در ساختار حقوقی و قانونی وجود دارد. این آسیب‌ها را می‌توان به دو دسته «آسیب‌های عام و شکلی» و «آسیب‌های تخصصی و ماهوی» طبقه‌بندی نمود.

۳.۱. آسیب‌های عام و شکلی

آسیب‌های عام و شکلی به اصول و مبانی کلی وضع الزامات حقوقی و طراحی ساختار حقوقی در قالب قوانین بازمی‌گردد. تشریفات مناسب تدوین و تصویب، ساخت جامع، وضوح، دقت، عدم ابهام و به‌طور کلی اتقان زبانی و متنی، تنقیح و تجمیع ضابطه‌مند همگی از اصول عام وضع الزامات حقوقی هستند (زانتاکی، ۱۴۰۱، ص. ۶). در این زمینه می‌توان مفاد «سیاست‌های کلی قانون‌گذاری» (۱۳۹۸) را نیز مدنظر قرار داد. بند (۹) و (۱۰) این سیاست‌ها «شفافیت و عدم ابهام، استحکام در ادبیات و اصطلاحات حقوقی، تعیین عناوین قوانین جامع، تبویب، تنقیح و تعیین شناسه قوانین موجود کشور» را مطرح نموده است.

محوری‌ترین آسیب در این زمینه، علی‌الخصوص با عنایت با اهمیت و فوریت طراحی اقدامات متقابل منسجم و مؤثر علیه جنایات رژیم صهیونیستی، تعدد و تورم قوانین و فقدان طرح‌های جامع تقنینی است که خود زمینه‌ساز سایر آسیب‌های تقنینی و اجرایی می‌گردد و بار مقررانی را برای دستگاه‌های اجرایی و کنشگران رسمی افزایش داده است. از چالش‌های نظام‌های حقوقی در جوامع

امروزی، افزایش روزشمار کمیت الزامات حقوقی است. پرواضح است که تورم قوانین به ویژه هنگامی که دولت در مقام وضع قانون برای تنظیم روابط خارجی و مقابله با انواع تهدیدهاست، عامل اصلی کاهش توجه و اطلاع مخاطبان اصلی نسبت به قوانین، گسترش تراحمات ماهوی و اجرایی، افزایش هزینه های عمومی اجرا، فقدان شفافیت و بروز ابهام و در مجموع تضعیف حاکمیت قانون است (انگ، ۱۳۸۶، ص. ۱۹۳). ناگفته نماند که الزاماً تعدد مواد در یک عنوان قانونی نامطلوب نیست؛ اما تعدد عناوین قوانین یک آسیب بوده و باید از وضع قوانین متعدد به صورت ماده واحده و متفرقه پرهیز گردد (میرزایی، ۱۳۹۰، ص. ۹۳).

همان طور که در بخش های قبلی بیان شد، مجموعاً ۱۸ عنوان تقنینی و بیش از ۵۰ ماده قانونی احکام مرتبط با اقدامات متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی را بیان نموده اند. بخش قابل توجهی از این قوانین (۸ عنوان) در قالب ماده واحده به تصویب رسیده اند. همچنین مطابق جداول شماره (۲) و (۴)، مصادیق اقدامات متقابل در برخی از موارد (مانند وضع تحریم های اقتصادی و ایجاد ممنوعیت در مبادلات، حمایت از مقاومت فلسطین و ممنوعیت تردد به رژیم صهیونیستی) تکراری و مشابه بوده ولی در عناوین متعدد قانونی بیان شده اند. این تعدد گاهی عامل و گاهی معلول آسیب های فرعی زیر بوده است:

۱.۱.۳. وضع احکام در قوانین غیر مرتبط

از بدیهیات قانون گذاری، هم خوانی مفاد یک قانون و انتخاب عنوان متناسب برای آن است تا اجرای آن میسر شود. در غیر این صورت قانون به صندوقچه ای می ماند که دربردارنده تعداد زیادی از احکام بدون ترتیب و نظم منطقی است (بیگزاده، ۱۳۸۲، ص. ۲۷). این امر علاوه بر تعویق اجرای قوانین، به وضع احکامی مشابه، تکراری یا متعارض برای موضوع واحد می انجامد (عبدالاحد و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۱۵). افزون بر قوانین اصلی، مواد قانونی مستقل بسیاری در قوانین غیر مرتبط یا کم ارتباط با جنایات رژیم صهیونیستی یا سیاست خارجی کشور در مواجهه با این رژیم بیان شده است مانند «قانون الزام دولت به پیگیری جبران خسارات ناشی از اقدامات و جنایات آمریکا علیه ایران و اتباع ایرانی» (۱۳۹۵)، «قانون اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام» (۱۳۹۴) و «قانون مقابله با نقض حقوق بشر و اقدامات ماجراجویانه و تروریستی آمریکا در منطقه» (۱۳۹۵).

۳.۱.۲. وضع احکام قانونی تکراری یا غیر ضروری

قانون باید متناسب با نیازهای واقعی و معقول اجتماعی وضع گردد. در صورتی که قوانین صرفاً با انگیزه‌های سیاسی یا پاسخ‌دهی به هیجانات مقطعی بدون توجه به نیازهای جامعه تدوین و تصویب شوند، به مانعی برای رشد اجتماعی و حاکمیت قانون بدل گشته و عملاً متروک می‌شوند (مرکز مالیری، ۱۳۹۵، ص. ۱۷۵). نمونه‌ای از این آسیب در ساختار فعلی قوانین کشور، هنجارگذاری در زمینه تحریم اقتصادی رژیم صهیونیستی و ایجاد ممنوعیت برای هرگونه مبادلات و فعالیت‌های اقتصادی با این رژیم و شرکت‌های وابسته به آن در داخل یا خارج از ایران است. این الزام گاهی با الفاظ و عبارات عیناً مشابه در قوانین مختلف از جمله «قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین» (۱۳۶۹)، «قانون تصویب قانون واحده اسلامی در مورد تحریم اسرائیل» (۱۳۷۱)، «قانون الزام دولت به حمایت همه‌جانبه از مردم مظلوم فلسطین» (۱۳۸۷) و «قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت» (۱۳۹۹) بیان شده است (کدهای ۳.۲، ۶.۱ الی ۶.۷، ۷.۲، ۸.۳ و ۸.۴).

البته تلاش‌هایی هرچند ناموفق در راستای کاهش خلأهای تقنینی در این زمینه صورت گرفته است. در دی‌ماه ۱۳۹۸ پیش‌نویس طرح دوفوریتی «تشدید مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی» متشکل از ۱۶ ماده توسط کنفرانس بین‌المللی حمایت از انتفاضه فلسطین جهت اظهارنظر کارشناسی به مرکز پژوهش‌های مجلس ارجاع شد. پس از اظهارنظر کارشناسی در نهایت طرح با انجام برخی اصلاحات و اعمال برخی از نظرات مرکز پژوهش‌ها، در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۹ به مجلس شورای اسلامی تقدیم شد. این طرح با قید دو فوریت در صحن مجلس به تصویب رسید و برای بررسی کارشناسی به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی ارجاع گردید. با توجه به اهمیت موضوع و قید دوفوریتی بودن طرح، کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی جلساتی را برای بررسی طرح مذکور برگزار کرد و با انجام اصلاحاتی آن را در ۱۶ ماده در تاریخ ۲۷ اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۹ به تصویب رساند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۹، صص. ۱-۳). با این حال و علی‌رغم تذکرات مکرر مرکز پژوهش‌ها، برخی از مواد قانون مذکور مانند ماده (۴)، (۹) و (۱۰) بازگوکننده احکام قانونی گذشته بوده و متأسفانه واضعان قانون نگاه کارشناسی و تنقیحی مناسبی نسبت به این قانون و قوانین گذشته نداشته‌اند. تدوین و تصویب این قانون می‌توانست فرصت مناسبی برای تدوین یک طرح جامع تنقیحی و نسخ‌کننده قوانین متعدد و متفرقه گذشته باشد؛ اما این هدف محقق نگردید.

مجموع آسیب‌های فرعی یادشده علاوه بر زیان‌های فنی، به تشدید هزینه‌ها و بار منفی قوانین می‌انجامد. بار منفی قوانین به زبان ساده یعنی «مداخله و مزاحمت ناکارآمد مرجع قانون‌گذاری در امور» و در معنای تفصیلی زیرمجموعه‌ای از مسائل مقررات‌گذاری، مداخله ناکارآمد مرجع قانون‌گذاری در امور مختلف از جمله سیاست خارجی را شامل می‌شود. این بار شامل موانع اداری، تأخیرها و ناکامی‌ها در مواجهه با دیوان‌سالاری دولتی است. البته بار مقررات، لزوماً به وجود مقررات مربوط نمی‌شود؛ بلکه به دلیل «بار تشریفات اداری» و هزینه‌های غیرضروری و مخربی است که تحمیل می‌کند و زمان و منابع مولد اقتصادی که دستگاه‌های اجرایی برای درک و رعایت مقررات صرف می‌کنند را بیش از هزینه‌های متعارف روزمره اداره آن‌ها تعریف می‌کند. در کنار عوامل فوق، بی‌توجهی به فنون شکلی قانون‌گذاری از جمله زبان دشوار قوانین (ابهام، ابهام، عدم وضوح)، قانون‌گذاری بدون ملاحظه، رویه‌های پراکنده قانون‌گذاری، اصلاح مکرر قوانین و مقررات سهم بسیاری در افزایش بار قوانین دارند (مرکز مالگیری، ۱۳۹۵، صص. ۱۹۵-۱۸۰).

۲.۳. آسیب‌های تخصصی و ماهوی

این آسیب‌ها به جنبه‌های تخصصی و ماهوی ساختار حقوقی و قانونی اقدام متقابل علیه جانیات رژیم صهیونیستی و کیفیت تضمین و اجرای احکام قانونی بازمی‌گردد و با موضوع‌شناسی، شیوه‌های تخصصی اجرا و طراحی ضمانت اجرا، جایگاه کنشگران تخصصی و موارد مشابه پیوند می‌خورد.

۱.۲.۳. درج سیاست‌های کلی در قوانین عادی

مطابق با اصول معتبر فنون قانون‌گذاری، لازم است مواد قانونی، به‌ویژه در قوانین عادی، در سطحی نگاشته شوند که کلیت لازم را داشته باشند و در عین حال، انعطاف‌پذیری کافی را برای مواجهه با تحولات اجتماعی، اقتصادی و فناورانه حفظ کنند. این چارچوب کلی به قانون اجازه می‌دهد بدون نیاز به اصلاحات مکرر با شرایط جدید تطابق یابد، در حالی که جزئیات اجرایی می‌تواند از طریق مقررات جانبی یا آئین‌نامه‌ها تنظیم شود (Aitken, 2013, p.9)، در عین حال درج سیاست‌ها و راهبردهای کلان در قوانین عادی معمولاً از روش‌های حرفه‌ای و رایج در فن قانون‌گذاری محسوب نمی‌شود. قوانین سیاسی و راهبردی، به دلیل تغییرات سریع محیط، معمولاً در اسناد بالادستی مانند قوانین اساسی، اسناد چشم‌انداز یا برنامه‌های توسعه تدوین می‌شوند. ورود این سیاست‌ها به قانون عادی می‌تواند باعث شود قانون ماهیت اجرایی خود را از دست بدهد و خصوصاً در فرآیند اجرا و تفسیر آن، موجب سردرگمی، واگرایی یا تفسیرهای سلیقه‌ای شود. به همین دلیل، توصیه می‌شود

که قانون‌گذاری باید بر ارائه چارچوب‌های عینی و قابل اجرا متمرکز باشد (Khadka, 2023, p.8). این آسیب در قوانین مختلف از جمله «قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین» (۱۳۶۹)، «قانون الزام دولت به حمایت همه‌جانبه از مردم مظلوم فلسطین» (۱۳۸۷)، «قانون اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام» (۱۳۹۴) و «قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت» (۱۳۹۹) به‌وضوح قابل‌مشاهده است (کدهای ۱۳.۱، ۱۵.۱، ۱۹.۱، ۲۴.۱)؛ چرا که قانون‌گذار صرفاً به بیان گزاره‌های بسیار کلی، انتزاعی و مبهم در سطح راهبردهای کلان اکتفا نموده است. بهتر بود الگوی به‌کاررفته در «قانون تصویب قانون واحد اسلامی در مورد تحریم اسرائیل» (۱۳۷۱) از جهت بیان جنبه‌های تفصیلی و کاربردی موضوع، در تصویب سایر قوانین موردتوجه بیشتری قرار می‌گرفت.

۳.۲.۲. فقدان ضمانت اجرای مشخص یا تخصصی

ضمانت اجرا در علم حقوق به معنای هرگونه واکنشی است که برای نفوذ و اعمال قاعده حقوقی وضع می‌شود؛ از طریق اعطای پاداش یا وضع مجازات (Walker, 1980, P.1101). یکی از آسیب‌های تخصصی، فقدان ضمانت اجرا یا رویه‌های تضمین‌کننده معین یا زمان‌دار نبودن مهلت اجرا، مشخص نبودن نهاد متولی در برخی تکالیف و اکتفا به ذکر «دولت» یا «دستگاه‌های اجرایی» در قوانین مرتبط است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۱، ص.۲). در حجم انبوه قوانین بیان‌کننده اقدامات متقابل، صدها گزاره حقوقی در زمینه وضع صلاحیت و بیان تکلیف برای دستگاه‌ها و نهادهای مختلف جهت اجرای قوانین، تخصیص حمایت‌ها، ارائه طرح و گزارش و حتی نظارت وجود دارد اما به‌جز «قانون تصویب قانون واحد اسلامی در مورد تحریم اسرائیل» (۱۳۷۱) و «قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت» (۱۳۹۹) در زمینه اقدامات متقابل مادی (کدهای ۶.۷، ۸.۱ الی ۸.۷) و «قانون تشدید مجازات مترددین به فلسطین اشغالی» (۱۳۹۰)، «قانون مقابله با نقض حقوق بشر و اقدامات ماجراجویانه و تروریستی آمریکا در منطقه» (۱۳۹۵) و «قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت» (۱۳۹۹) در زمینه اقدامات متقابل غیرمادی (کدهای ۱۸، ۲۲.۲، ۲۲.۳، ۲۴.۲ الی ۲۴.۸)، هیچ‌گونه ضمانت اجرا یا مهلت قانونی مشخصی جهت اجرای احکام قانونی به‌ویژه برای دستگاه‌های متولی بیان نشده است. ناگفته نماند در قوانین مذکور که برخی از مفاد آن به نحوی از انحاء ضمانت اجرای مشخصی تعیین نموده‌اند، اکثراً به وضع مجازات کیفری برای اشخاص حقیقی نقض‌کننده الزامات قانونی مرتبط بوده و هیچ ضمانت اجرای مشخصی برای دستگاه‌های متولی یا سایر کنشگران حکومتی تعیین نشده است.

۳.۲.۳. تعدد و تداخل صلاحیت متولیان اجرایی

تعدد دستگاه‌ها و سازمان‌های دارای صلاحیت برای اجرای قوانین مرتبط با اقدام متقابل علیه جنایات رژیم صهیونیستی، یکی از آسیب‌های ماهوی و به‌نوعی نتیجه تورم قوانین بوده و به میزانی جدی است که با هر قانون‌گذاری جدید، معمولاً عناوین تازه‌ای به فهرست عریض و طویل متولیان کنونی و یا به حجم گسترده وظایف و صلاحیت‌های آن‌ها افزوده می‌شود؛ یقیناً این امر با اصول حکمرانی خوب و کارآمد در تعارض است.

بارزترین جلوه این آسیب، ماده (۱) «قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت» (۱۳۹۹) محسوب می‌گردد که بدون ضابطه مشخص و تعیین شرح وظایف، «کلیه دستگاه‌های اجرائی کشور» را ملزم به اجرای بندهای مختلف این قانون نموده است! همچنین ماده (۳) «قانون مقابله با نقض حقوق بشر و اقدامات ماجراجویانه و تروریستی آمریکا در منطقه» (۱۳۹۵) نیز «وزارت امور خارجه، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت اطلاعات، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیروی قدس سپاه» را بدون مشخص نمودن شرح وظایف و تقسیم کار معین، مکلف به اجرای مفاد قانون دانسته است. این آسیب البته مختص به قوانین یاده شده نیست و تقریباً در سایر قوانین از جمله «قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین» (۱۳۶۹) و «قانون الزام دولت به حمایت همه‌جانبه از مردم مظلوم فلسطین» (۱۳۸۷) نیز مشاهده می‌شود (کدهای ۱۵.۳، ۲۴.۱). ناگفته نماند اکتفای قانون‌گذار به درج واژه «دولت» در مواد قانونی با فرض اینکه آن را در معنای خاص خود یعنی قوه مجریه به کار برده باشد، در بسیاری از احکام قانونی (مانند کدهای ۳.۱، ۷.۱، ۷.۲، ۱۱، ۱۲، ۱۵.۲، ۲۰، ۲۴.۸) بدون تعیین ارگان متولی، زمینه تداخل صلاحیت‌ها و تعویق اجرای قوانین را فراهم نموده و نشان «متروکه شدن» قانون را برافراشته خواهد کرد!

نتیجه‌گیری

اقدام متقابل معمولاً به‌عنوان بخشی از راهبرد بازدارندگی یا نفوذ سیاسی مورد توجه دولت‌ها قرار می‌گیرد؛ به این معنا که طرف مقابل به علت اقدامات خصمانه خود باید هزینه‌های واقعی را تحمل کند تا از تکرار رفتار نامطلوب و مخرب بازداشته شود. این بازدارندگی غالباً از طریق ابزارهای غیرنظامی صورت می‌گیرد و به‌عنوان ابزارهایی برای تغییر رفتار به‌جای تنبیه مستقیم یا مداخله نظامی، نقش‌آفرین هستند. یکی از مهم‌ترین وجوه کارآمدی و اثربخشی این اقدامات پس از طراحی صحیح و تخصصی آن‌ها، انعکاس دقیق در قوانین کشور و ایجاد ساختار حقوقی و قانونی منسجم، جامع، دقیق، همگرا، تضمین شده و قابل اجرا برای آن‌هاست.

جمهوری اسلامی ایران نظر به اقدامات خصمانه و جنایات متعدد رژیم صهیونیستی طی دهه‌های گذشته مجموعه‌ای از اقدامات متقابل را برای مواجهه با این رژیم در قوانین مختلف طراحی و اجرا نموده است. همان‌گونه که برخی از پژوهشگران همانند دهشیری و بهرامی (۱۳۹۵) و احمدی (۱۳۹۸) اشاره نموده‌اند و در پیشینه پژوهش ذکر آن به‌میان آمد، اگرچه مجموع اقدامات متقابل جمهوری اسلامی ایران برخاسته از ریشه‌های عمیق اعتقادی و باورهای دینی است، اما بعضاً در سطح فرهنگی، رسانه‌ای، و در برخی موارد مواضع شفاهی محدود شده و هنوز به سطوح عمیق‌تر و فنی‌تر از جمله قانون‌گذاری‌های تخصصی راه نیافته است.

بر اساس مجموع مطالبی که در این پژوهش بیان گردید این نتیجه حاصل می‌گردد که ساختار حقوقی و قانونی اقدامات متقابل به ابتدای قوانین کنونی با الگوی مطلوب، تخصصی و کارآمد خود فاصله داشته و به دلیل وجود مجموعه‌ای از آسیب‌های شکلی و ماهوی از حمایت همه‌جانبه حاکمیت قانون در سطوح مختلف برخوردار نمی‌گردد. از همین رو، ساختار قانونی فعلی نیازمند تقویت، بازنگری و بهره‌گیری از فنون تخصصی قانون‌گذاری است تا با افزایش ضریب تأثیر و ارتقای مدیریت منابع مادی و انسانی کشور، جنایات رژیم صهیونیستی با واکنش‌های متناسب‌تری پاسخ داده شود.

منابع

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸.
- سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه ابلاغی ۱۳۸۷
- سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه ابلاغی ۱۳۸۲
- سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی ابلاغی ۱۳۹۱
- سیاست‌های کلی قانون‌گذاری ابلاغی ۱۳۹۸
- قانون اعلام روز ۲۹ دی‌ماه به‌عنوان روز غزه نماد مقاومت فلسطین مصوب ۱۳۸۸
- قانون اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام مصوب ۱۳۹۴
- قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به معاهده کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی مصوب ۱۳۹۷ با اصلاحات و الحاقات بعدی
- قانون الزام دولت به پیگیری جبران خسارات ناشی از اقدامات و جنایات آمریکا علیه ایران و اتباع ایرانی مصوب ۱۳۹۵ با اصلاحات و الحاقات بعدی
- قانون الزام دولت به تعلیق همکاری با سازمان آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای مصوب ۱۴۰۴
- قانون الزام دولت به حمایت همه‌جانبه از مردم مظلوم فلسطین مصوب ۱۳۸۷ با اصلاحات و الحاقات بعدی
- قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۶
- قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۴۰۳
- قانون تشدید مجازات مترددین به فلسطین اشغالی و اصلاح ماده ۳۶ قانون گذرنامه مصوب ۱۳۹۰
- قانون تصویب اساسنامه اتحادیه مخابراتی دول اسلامی و اجازه تسلیم اسناد آن مصوب ۱۳۶۶
- قانون تصویب قانون واحده اسلامی در مورد تحریم اسرائیل مصوب ۱۳۷۱ با اصلاحات و الحاقات بعدی
- قانون تصویب موارد حذف و اصلاح و الحاق به اساسنامه و مقاوله‌نامه اتحادیه بین‌المللی مخابرات ITU طی کنفرانس سران مختار مراکش (۲۰۰۲) مصوب ۱۳۸۶
- قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین مصوب ۱۳۶۹ با اصلاحات و الحاقات بعدی
- قانون خط‌مشی کلی و اصول برنامه‌های سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۱
- قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت مصوب ۱۳۹۹
- قانون مقابله با نقض حقوق بشر و اقدامات ماجراجویانه و تروریستی آمریکا در منطقه مصوب ۱۳۹۵
- قانون موافقت‌نامه فرهنگی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جماهیر عربی سوسیالیستی لیبی مصوب ۱۳۶۱ با اصلاحات و الحاقات بعدی
- قانون موافقت‌نامه فرهنگی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری عربی سوریه مصوب ۱۳۶۳

- احمدی، وحیده (۱۳۹۸) جمهوری اسلامی ایران و رژیم صهیونیستی، تقابل راهبردی و راهبردهای متقابل، مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۹ (۳۳).
- انگ، سوین (۱۳۸۶). تورم قانون‌گذاری و کیفیت قانون، ترجمه حسن وکیلان، مجلس و راهبرد، ۱۳ (۵۴).
- آقا تقی، محمد نبی (۱۳۹۱). تحلیل سازه انگارانه سیاست جمهوری اسلامی ایران در قبال رژیم صهیونیستی، سیاست دفاعی، ۲۰ (۸۱).
- بیگزاده، صفر (۱۳۸۲). شیوه‌نامه نگارش قانون، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- حسینی، مژگان (۱۳۹۲). جایگاه رژیم صهیونیستی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر دولت نهم و دهم. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
- دهشیری، محمدرضا؛ بهرامی، زهرا (۱۳۹۵). عرصه‌های تقابل هوشمند انقلاب اسلامی با رژیم صهیونیستی، مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۲ (۴۵).
- زانتاکی، هلن (۱۴۰۱). قانون‌نویسی، هنر قواعد تنظیم‌گری، ترجمه حسن وکیلان، تهران: سمت.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۶). دایره‌المعارف علوم اجتماعی، تهران: کیهان.
- عبدالاحد، علی؛ درویشوند، ابوالفضل؛ راجی، سید محمدهادی؛ بهادری جهرمی، علی (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی نظام قانون‌گذاری ج.ا.ایران، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- فرهمندزاد، زینب (۱۴۰۲). سازوکارهای قضایی پیگیری و طرح دعوی علیه رژیم صهیونیستی (مطالعه موردی جنایات ارتكابی در مخاصمه غزه پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳)، دولت و حقوق، ۱۱ (۴).
- قرقچی، فاضل (۱۴۰۰). بررسی تقابل جمهوری اسلامی ایران و رژیم صهیونیستی در قالب تئوری بازی‌ها. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران.
- قنبرزاده، هانی (۱۴۰۳). امکان‌سنجی اقامه دعوی علیه رژیم اسرائیل در دیوان کیفری بین‌المللی به دلیل ارتكاب جنایات بین‌المللی در سرزمین اشغالی فلسطین. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، موسسه آموزش عالی کار، قزوین، ایران.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۴). مقدمه علم حقوق، تهران: سهامی انتشار.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۹). اظهارنظر کارشناسی درباره: «طرح دوفوریتی مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی»، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۱). گزارش کارشناسی: احکام قانونی حمایت از تولید، سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- مرکز مالگیری، احمد (۱۳۹۵). مفهوم مقررات دست‌وپاگیر و تبیین آثار آن بر محیط کسب‌وکار، مجلس و راهبرد، ۲۳ (۸۷).
- میرزایی، اقبال‌علی (۱۳۹۰). قانون متروک: مبانی، مفهوم و مصادیق، مجله حقوقی دادگستری، ۶ (۷۴).

Aitken, R. (2013). An exposition of legislative quality and its relevance for effective development. Chicago: Loyola University.

Gareis ,Karl (1911). Introduction to the Science of Law, Boston:BostonBC
International Law Commission (2001). Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries .New York: United Nations.

Khadka, A. K. (2023). Interrelation and distinction between legislative drafting and policy, Prashasan, 55(1).

Levy, J. S. (2006). Deterrence and coercive diplomacy. In Deterrence & Coercive Diplomacy (pp. 536–554). Rutgers University, Department of Political Science.

Paddeu, Federica (2015). Countermeasures. In Max Planck Encyclopaedia of Public International Law. Oxford University Press.

Walker, David (1980). The Oxford Companion to Law, New York:Oxford.